

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗООЛОГІЇ ІМ. І.І. ШМАЛЬГАУЗЕНА

КОВАЛЬЧУК Олександр Миколайович

УДК 597.551.2:551.782.1(477)

КОРОПОВІ РИБИ (CYPRINIDAE)
ПІЗНЬОГО МІОЦЕНУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

03.00.08 – зоологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата біологічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі палеозоології хребетних і палеонтологічний музей ім. академіка В.О. Топачевського Національного науково-природничого музею НАН України.

Науковий керівник: доктор біологічних наук, професор
РЕКОВЕЦЬ Леонід Іванович,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
завідувач кафедри біології

Офіційні опоненти: доктор біологічних наук, професор
МЕЖЖЕРІН Сергій Віталійович,
Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України,
завідувач відділу еволюційно-генетичних
основ систематики

доктор біологічних наук
СИЧЕВСЬКА Євгенія Костянтинівна,
Палеонтологічний інститут ім. О.О. Борисяка РАН,
провідний науковий співробітник
лабораторії палеоіхтіології

Захист відбудеться «12» травня 2015 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.153.01 Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Богдана Хмельницького, 15.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України (м. Київ, вул. Богдана Хмельницького, 15).

Автореферат розісланий «24» березня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат біологічних наук

Ю. К. Купоконь

АНОТАЦІЇ

Ковальчук О. М. Коропові риби (Cyprinidae) пізнього міоцену півдня України. – Рукопис. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю 03.00.08 – зоологія. – Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України. – Київ, 2015.

У дисертації проведений історико-фауністичний аналіз прісноводної іхтіофауни пізнього міоцену півдня України. Досліджувані місцезнаходження пов'язані з річковими та авандельтовими відкладами і сформувалися шляхом аллювіального тафогенезу. Встановлено наявність 44 видів 24 родів 8 родин і 4 рядів костистих риб, у тому числі 26 видів 16 родів, які належать до родини Cyprinidae. Вперше для досліджуваного регіону вказані *Scardinius haueri*, представники родів *Luciobarbus* і *Palaeocarassius*. Описані 2 нових для науки вимерлих види (*Rutilus robustus*, *Scardinius ponticus*). Проведено детальний аналіз таксономічного складу та екологічної структури угруповань іхтіофауни пізнього міоцену. Рештки костистих риб використані для реконструкції палеогеографічних умов на території півдня України протягом пізнього сармату, меотису і понту, а також для встановлення зв'язків між прісноводними іхтіокомплексами у межах Східного Паратетису.

Ключові слова: коропові риби, Cyprinidae, морфологія, фауністика, систематика, палеоекологія, пізній міоцен, південь України.

Ковальчук А. Н. Карповые рыбы (Cyprinidae) позднего миоцена юга Украины. – Рукопись. – Диссертация на соискание научной степени кандидата биологических наук по специальности 03.00.08 – зоология. – Институт зоологии им. И. И. Шмальгаузена НАН Украины. – Киев, 2015.

В диссертации проведен историко-фаунистический анализ пресноводной ихтиофауны позднего миоцена юга Украины. Исследуемые местонахождения связаны с речными и авандельтовыми отложениями, и сформировались путем аллювиального тафогенеза. Часть из них связана с русловой фацией, остальные представляют собой комплекс озерных и старичных фаций. Прибрежно-морские местонахождения имеют лиманно-морскую природу. Установлено наличие 44 видов 24 родов 8 семейств и 4 отрядов костистых рыб, в том числе 26 видов 16 родов, принадлежащих к семейству Cyprinidae. Впервые для исследуемого региона указаны *Scardinius haueri*, представители родов *Luciobarbus* и *Palaeocarassius*. Описаны 2 новых для науки вымерших вида (*Rutilus robustus*, *Scardinius ponticus*). Их прошлое распространение ограничено территорией юга Украины и Молдовы. Проведен детальный анализ таксономического состава и экологической структуры сообществ ихтиофауны позднего миоцена. Установлена значительная степень сходства фаунистического состава и таксономического разнообразия сообществ костистых рыб позднего миоцена юга Украины с ассоциациями в изохронных местонахождениях Европы и Азии. Пресноводные ихтиокомплексы позднего миоцена могут быть охарактеризованы в качестве компонентов теплолюбивой лимнофильной фауны средиземноморского типа. Гетерохронные ихтиокомплексы позднего миоцена юга Украины по экотопической специфике могут быть

объединены в две группы. В состав первой входят ассоциации костистых рыб, тяготеющие к устьевым участкам рек или водоемов лагуно-лиманного типа с повышенной соленостью воды. Вторая группа объединяет сообщества озерно-речной ихтиофауны, существовавшие в среднем течении рек, крупных проточных и безпроточных озерах, старицах и небольших водотоках. В конце позднего сармата состоялась регрессия морского бассейна, за счет чего все Причерноморье на некоторое время становится сушей. На юге Украины в это время существует аллювиальная равнина, по которой протекают крупные реки, образующие разветвленную гидрографическую сеть, крупные озера, опресненные лиманы и приустьевые участки русел с повышенной соленостью воды. В раннем мзотисе морской бассейн достигал современных размеров Черного и Азовского морей. Пресноводные экосистемы этого времени характеризуются обедненным таксономическим составом. Конец мзотической эпохи ознаменовался сокращением морского бассейна и его опреснением за счет увеличения поверхностного стока. В начале понта состоялась очередная трансгрессия, в результате которой Понтийское море затопило часть долин рек, впадающих в него с водораздельной равнины. Колебательные движения земной поверхности в конце понтийской эпохи вызвали отток морских вод на юг, падение уровня моря и перестройку гидрографической сети. Существенные изменения в составе ихтиокомплексов позднего миоцена были обусловлены динамикой гидрологического режима как определяющего фактора влияния на таксономическое богатство, разнообразие и сложность сообществ рыб, в том числе представителей семейства Cyprinidae.

Ключевые слова: карповые рыбы, Cyprinidae, морфология, фаунистика, систематика, палеоэкология, поздний миоцен, юг Украины.

Kovalchuk O. M. Late Miocene carp fishes (Cyprinidae) of Southern Ukraine. – Manuscript. – The dissertation thesis for obtaining a Philosophy Doctor degree in the science of biology, speciality 03.00.08 – zoology. – I.I. Schmalhausen Institute of Zoology, National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2015.

Historical and faunal analysis of the Late Miocene freshwater fish fauna of Southern Ukraine is in the thesis. The investigated localities are associated with river and avandelt deposits, and formed by the alluvial taphogenesis. The presence of 44 species, 24 genera, 8 families and 4 orders of bony fishes, including 26 species of 16 genera, belonging to the family Cyprinidae, is identified. *Scardinius hazeni*, as well as *Lacisobarbus* and *Palaeocarassius* genera, were firstly pointed for the investigated region. Two new extinct carp fish species (*Rutilus robustus*, *Scardinius ponticus*) were described. The detailed analysis of the taxonomic composition and ecological structure of assemblages of the Late Miocene fish fauna is conducted in the thesis. Bony fish remains were used for the reconstruction of paleogeographic conditions on the south of Ukraine during the late Sarmatian, Meotian and Pontian, and for the establishment of links between freshwater ichthyocomplexes within the Eastern Paratethys.

Key words: carp fishes, Cyprinidae, morphology, faunistics, systematics, paleoecology, Late Miocene, Southern Ukraine.